

Ковальчук Н.А. Духовний складник у структурі обдарованості: висновки щодо інтелектуальної стратифікації суспільства / Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 листопада 2023 року. – С. 104-110.

ДУХОВНИЙ СКЛАДНИК У СТРУКТУРІ ОБДАРОВАНОСТІ: ВИСНОВКИ ЩОДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті досліджено роботу Р. Гернштайна і Ч. Мюррея «Дзвонова крива» про інтелектуальну стратифікацію. З'ясовано суть тверджень і висновків, до яких дійшли автори, які є суперечливими, починаючи від зв'язку між низьким інтелектом і антисоціальною поведінкою та закінчуючи спостережуваним зв'язком між низькими результатами тестів афроамериканців порівняно з білими та азіатами і генетичними факторами інтелектуальних здібностей. Проаналізовано критичну реакцію на роботу «Дзвонова крива». В статті порушено проблему інтелектуальної та інших складових у структурі обдарованості.

Ключові слова: інтелектуальна стратифікація, інтелектуальний потенціал, соціальна нерівність, обдарованість, духовність.

Abstract. The article examines the work of R. Hernstein and C. Murray "The Bell Curve" on intellectual stratification. The essence of the statements and conclusions reached by the authors, those are controversial, is clarified, starting from the connection between low intelligence and antisocial behavior and ending with the observed connection between low test results of African Americans

compared to whites and Asians and genetic factors of intellectual abilities. The critical reaction to the work "The Bell Curve" was analyzed. The article raises the problem of intellectual and other components in the structure of giftedness.

Key words: *intellectual stratification, intellectual potential, social inequality, giftedness, spirituality.*

Інтелектуальна стратифікація американського суспільства у роботі Р. Гернштайна і Ч. Мюррея «Дзвонова крива». З появою людського суспільства воно неодмінно певним чином ділиться на групи, касти, класи, тобто стратифікується. Одним із можливих таких поділів є інтелектуальна стратифікація, яка проявляється у рівні життя, доступі до освіти, виборі професії, професійному успіху тощо. Однією зі спроб проаналізувати «анатомію» такого поділу та окреслити його «фізіологічні» наслідки на прикладі американського суспільства було дослідження Гернштайна і Мюррея, результати якого опубліковані в 1994 р. у книзі «Дзвонова крива». Зазначена робота спрямована на те, щоб за допомогою статистичного аналізу емпіричних даних пояснити варіації інтелекту в американському суспільстві, висловити деякі застереження щодо наслідків розриву в інтелекті американців та запропонувати національну соціальну політику з метою пом'якшення найгірших наслідків, пов'язаних з відмінностями в інтелекті.

Автори не приховують благородних цілей свого задуму дати настанови політикам щодо забезпечення людської гідності за умови інтелектуальної стратифікації суспільства. При цьому автори використовують результати класичних когнітивних тестів, щоб пояснити, як нижчий рівень інтелекту впливає на життя окремої людини, групи чи цілого класу в американському суспільстві. Вони описують інтелектуальну стратифікацію американського суспільства та появу в результаті цього «когнітивної еліти». Автори аналізують соціальні групи, які знаходяться на нижньому рівні спектра когнітивних здібностей, роблять висновки щодо схильності людей з нижчими когнітивними здібностями за середні до антисоціальної чи іншої небажаної поведінки. Вони звертають увагу на когнітивні та соціальні поведінкові відмінності стосовно расових та етнічних груп. Гернштайн і Мюррей відстоюють ідею, що люди з різними когнітивними здібностями повинні жити разом у країні, так само як індивіди різного етнічного та расового походження повинні жити разом в одній країні. Загалом, автори ратують за підвищення когнітивних здібностей індивідів, вирівнювання американської освіти, позитивні дії у вищій освіті та на робочому місці. Як наслідок, вони застерігають, що якщо не зійти зі шляху, який вибрали американці, то чітко зафіксуються тенденції, які, якщо їх не зупинити, приведуть США до чогось схожого на кастове суспільство, що у цілому призведе до переосмислення рівності та нерівності у суспільстві, яке століттями відстоює ідеї демократії.

Проте багато тверджень і висновків, до яких дійшли автори, є суперечливими, починаючи від зв'язку між низьким інтелектом і антисоціальною поведінкою та закінчуючи спостережуваним зв'язком між низькими результатами тестів афроамериканців порівняно з білими та азіатами і генетичними факторами інтелектуальних здібностей. Як наслідок,

«Дзвонова крива» викликала широкий суспільний резонанс. За короткий час після виходу книги (за перші кілька місяців після її виходу в світ було продано 400 000 примірників книги) було написано кілька тисяч рецензій і коментарів.

Оцінка роботи критиками. Хороший підсумок критичної реакції на цю книгу можна знайти в роботі Р. Джейкобі та Н. Глаубермана. Зокрема, автори констатують, що «Дзвонова крива» Гернштайна та Мюррея дає чудову можливість зрозуміти значення експерименту як методу в науці. Основна вимога в усіх експериментах — це зменшення кількості змінних, що вносять плутанину: ми приносимо всю бурхливу плутанину зовнішнього світу в наші лабораторії та, зберігаючи все інше незмінним у нашій штучній простоті, намагаємося змінювати лише один потенційний фактор. Але у багатьох дослідженнях не можна використовувати такий експериментальний метод, особливо стосовно соціальних явищ, тому що імпортування в лабораторію руйнує предмет дослідження, і тоді ми повинні прагнути до спрощення в реальних умовах. Якщо зовнішній світ час від часу зберігає для нас незмінними деякі важливі фактори, ми можемо лише подякувати за цей природний поштовх до розуміння.

З іншого боку, «Дзвонова крива» базується на двох різних, але послідовних аргументах, які разом охоплюють класичний корпус біологічного детермінізму як соціальної філософії. Перший аргумент переосмислює принципи соціального дарвінізму. Соціальний дарвінізм часто використовувався як загальний термін для будь-якого еволюційного аргументу щодо біологічної основи людських відмінностей, але його початкове значення стосувалося теорії класового розшарування в індустріальному суспільстві і, зокрема, ідеї про існування нижчого класу, що складається з генетично неповноцінних людей, які спокутують свою неминучу долю. Теорія виникла з парадоксу егалітаризму: доки люди випадково залишаються на вершині соціальної групи завдяки благородному імені чи багатству батьків, і доки члени зневажених каст не можуть піднятися залежно від їхніх талантів, соціальне розшарування не буде відображати інтелектуальні заслуги, і блиск буде розподілено по всіх класах, але коли досягається справжня рівність можливостей, розумні люди піднімаються, а нижчі класи стають жорсткими, утримуючи лише інтелектуально некомпетентних. Цей аргумент привернув увагу багатьох прихильників, у тому числі Л. Термана, який імпортував оригінальний тест А. Біне, розробив тест IQ Стенфорд-Біне та запропонував спадкову інтерпретацію результатів обстеження. Як наслідок, коефіцієнт інтелекту, за формулюванням Гернштайна та Мюррея, це — єдиний критерій, здатний ранжувати людей у лінійному порядку, генетично заснований та фактично незмінний. Але, якщо будь-яка з цих передумов є хибною, усі їхні аргументи руйнуються. Наприклад, якщо все правильне, крім незмінності, тоді програми раннього навчання можуть спрацювати на постійне підвищення IQ.

Друге твердження Гернштайна та Мюррея розширює аргумент вродженої когнітивної стратифікації до твердження, що расові відмінності в

IQ здебільшого визначаються генетичними причинами, зокрема, невеликою перевагою азіатів над європеїдами, але значною перевагою європеїдів над африканцями. Цей аргумент напевно є помилковим. До того ж, останнє обговорення цієї проблеми сфокусоване на книзі А. Йенсена «Упередженість у розумовому тестуванні», набагато докладнішій і різноманітнішій, ніж будь-що, представлене в «Дзвоновій кривій», і, отже, яка досі є кращим джерелом для розуміння аргументації та її проблем. Основна помилка у використанні спадковості при аналізі IQ (наприклад, серед білих) як пояснення середніх відмінностей між групами (наприклад, білі проти чорних) тепер добре відома та визнається всіма.

Ніщо в «Дзвоновій кривій» не розлютить більше, ніж те, що автори не надають будь-якого обґрунтування головному твердженню, їхньому аргументу, що число, відоме як g , знаменитий «загальний фактор» інтелекту, вперше визначений британським психологом Ч. Спірменом у 1904 р., фіксує реальну властивість головного мозку. Гернштайн і Мюррей просто заявляють, що питання вирішене, твердячи, що серед експертів наразі (поза межами технічних суперечок) укоренилася думка, що існує таке поняття як загальний фактор когнітивних здібностей, за яким люди відрізняються один від одного, і що цей загальний фактор досить добре вимірюється різними стандартизованими тестами, найкраще тестами IQ, призначеними для цієї мети. Зрозуміло, що таке твердження є справедливим лише в тому випадку, якщо «експерт» належить до тієї групи психометриків, які працюють у традиціях g та IQ. Загалом автори визнають, що існують три основні школи психометричної інтерпретації, і що лише одна підтримує їхню точку зору на g та IQ.

За словами Л. Каміна, висловленими у книзі «Наука та політика щодо IQ», рекламний шквал, з яким була оприлюднена книга, міг натякати на те, що «Дзвонова крива» має сказати щось нове, але це не так. Автори в останньому вибуху грубого біологічного детермінізму, який пронизує історію тестування IQ, стверджують, що наукові докази демонструють існування генетично обумовлених відмінностей в інтелекті між соціальними класами та расами. При цьому Гернштайн і Мюррей значною мірою покладаються на роботу Р. Лінна, якого вони описали як «провідного дослідника расових і етнічних відмінностей», від порад якого вони отримали особливу користь. Водночас, не добираючи слів, є усі підстави стверджувати, що спотворення даних Лінном є отруйним расизмом у поєднанні зі скандальною зневагою до наукової об'єктивності. Загалом, автори цитують багато джерел із соціальних і біологічних наук і роблять низку пропозицій щодо зміни соціальної політики. Але потрібно зосередитися на тому, що є двома катастрофічними недоліками. По-перше, калібр даних, наведених Гернштайном і Мюрреєм, у багатьох критичних моментах є жалюгідним. По-друге, неспроможність розрізнити кореляцію та причинно-наслідковий зв'язок неодноразово спонукає Гернштайна та Мюррея робити хибні висновки.

Робота Гернштайна та Мюррея не могла не привернути увагу Г.Гарднера, автора Теорії множинного інтелекту, який у своїх критичних

замітках продовжує відстоювати думку, що, якщо загальний інтелект і можна за допомогою статистичної процедури виокремити, він не визначає життєвого успіху індивіда, оскільки у кожного з нас домінує певний тип спеціального інтелекту. А отже, інтелектуальна стратифікація суспільства на основі IQ у соціально-економічному контексті є недоречною, хоча і можливою, як і будь-які інші поділи.

Ймовірні наслідки реалізації інтелектуальної стратифікації суспільства. Результати і перестороги, зазначені вище, безперечно, стосуються не тільки США. На жаль, сьогодні ми не знаємо, яка стратифікаційна модель є найбільш вигідна з погляду економічного розвитку країни, соціальної злагоди та критерію гуманності. Проте, можна тільки впевнено заперечити доцільність поділу суспільства на основі матеріального статку його членів, їхнього станового родоводу чи етнічного кореня.

Інтелектуальна та інші складові у структурі обдарованості. Будь-яка стратифікація суспільства неодмінно пов'язана з тенденцією вертикального впорядкування страт. Це наш історичний біологічний спадок і важко сказати, коли він соціально повністю редукується. Звісно, що на тому етапі, коли інтелектуальна сила домінує над фізичною, на верхній щаблі ієрархічної драбини мали б перебувати інтелектуали. А якщо точніше – то обдаровані індивіди. А це індивіди не тільки з винятковим інтелектуальним потенціалом, а й високо духовні, позитивно мотивовані, із загартованою волею, естетично вишукані, емоційно піднесені та енергетично наповнені.